

Guide til et skolebesøg på

Egnsmuseet i Vandel

Velkommen på Egnsmuseet i Vandel

Denne guide er lavet sådan, at man begynder rundvisningen i Egnsmuseets kælder, hvor eleverne først præsenteres for træskomandens værksted. I samme rum, lidt tilbagetrukket, ser man skoma-gerens ditto.

Så går turen ind i den ”fine stue”, hvor Bendixens møbler, håndskåret i moseeg, står. På væggen hænger en grundig fortælling om møblernes tilblivelse.

Videre ind i den afdeling der mest handler om tekstiler. Skuffedariet i hjørnet indeholder mængder af broderier.

I udstillingen over for skuffedariet er blandt andet en håndlavet vugge på gænger, som vi af erfaring ved elverne er meget optaget af.

Legetøjsudstillingen med dukker helt tilbage fra 1890 er mest pigernes interesse. Heldigvis er der noget for drengene med det elektriske tog. Det kan desværre ikke køre. Endelig er der spillene og Barbydukkerne, som alle elever af én eller anden grund kan forholde sig til.

Besøget hos høkeren med spegesildene, de døde kyllinger, der kan pibe, og pølserne får altid eleverne til at stille mange spørgsmål. Det primitive landkøkken med det åbne ildsted, som vi desværre ikke kan bruge, synes altid at interessere eleverne.

Det kombinerede karle- og selekammer, rejser almindeligvis mange spørgsmål fra eleverne.

Oppe i stueetagen er der små udstillinger, som viser det handels- og håndværksliv, der engang var i Vandel. Hver enkelt udstilling er beskrevet længere fremme i guiden.

Så følger udstillingen om bageren og besættelsestidsudstillingen sammen med dagligstuen fra perioden 1944-45,

Herfra går turen ind i ”Bondestuen”. Et alsidigt rum der bliver brugt af de frivillige når der skal drikkes kaffe, og af skoleelever, når der skal klippes julepynt.

I det gammeldags køkken er der et bord af ubehandlet træ. Helt henne i hjørnet et hjørneskab med gamle købmandsvarer, på gulvet en petroleumsovn og over den et gammelt tobaksskab. I hjørnet over for vasken er der et brændefyret komfur, som er i brug, når eleverne skal have enten vafler eller æbleskiver.

Til slut er der skolestuen, hvor hele besøget begynder.

Det første eleverne stifter bekendtskab med, når de er kommet igennem det meget lille vindfang er pulten med gæstebogen, som vi håber i hvert fald de voksne og meget gerne børnene vil tage sig til tid at skrive i, inden der tages afsked om ca. tre timer.

Over pulten hænger billedet af museets stifter tv. Mogens Jensen og til højre skoleinspektør Ths. K. Thomsen, som reddede, hvad der var tilbage af museets samling efter den tyske besættelse af Vandel by i 1944-45.

Træskomagerens værksted

Træskomagerens værksted med det værktøj, der skulle til for at lave en træsko.

Træskomageren i færd med at udbore en spidsnæset træsko. Med et jern mægen til den der hænger på væggen på billedet til venstre.

De færdige produkter, fra v. en gammeldags spidstræsko, så en industrifremstillet træskobund, og bag den det vigtige værktøj kollen. Foran en træsko i barnestørrelse, og endelig to mere moderne træsko.

Skomagerens værktøj

Skomagerens symaskine som blandt andet blev brugt til at sy såler på skoene. I skabet ved siden af kan man se hans øvrige værktøj, for eksempel læsten, som skomageren sætter skoen på under arbejdet. Det er dette stykke værktøj, der har lagt navn til udtrykket: "Skomager, bliv ved din læst!" Skomagerens erhverv er ældgammelt, i middelalderen blev han nedværdigende kaldt for en Suder

Den moderne skomagers værktøj er drevet af trykluft, men læsten er stadig den samme som for århundreder siden.

Bendixens fine stue i Moseeg

Bagerst i stuen ved siden af skabet hænger fortællingen om den stue, der blev fremstillet af dygtige håndværkere i Bendixens snedkeri i Bredsten i 1900-tallets begyndelse. Hans søn forærede for omkring 10 år siden møblementet til Egnsmuseet. Det er ikke meningen, at eleverne skal sidde i møblerne.

Især skabet i baggrunden har en detaljerigdom af udskæringer, som man bør lægge mærke til. De drejede ben på bordet med deres udskæringer er nok også et ekstra blik værd.

Udstillingen af tekstiler

I højre side af broderiudstillingen står den gamle slagbænk. Eleverne synes, det ganske spændende, at man kan åbne sædet og hente sengetøjet frem og så få en nats søvn, måske i køkkenet, hvor slagbænken ofte var placeret.

Tekstiludstillingen, der også rummer et sybord af noget ældre dato. Det der ofte optager eleverne, er den hjemmelavede vugge med gæn-

Skuffedariet, der har 11 skuffer, som rummer lyseduge, flakoner og meget andet fint håndarbejde. Hvis eleverne vil se de mange fine ting, så må de ikke røre ved dem,

Legetøjsudstillingen

Legetøjsudstillingen kræver ikke nogen nærmere forklaring. Her er noget for både drenge og piger. Det er sådan, at eleverne kun må "røre" med øjnene. Erfaringen er, at eleverne meget hurtigt er langt inde i forklaringer om, hvad de ved om legetøj.

I høkerens butik

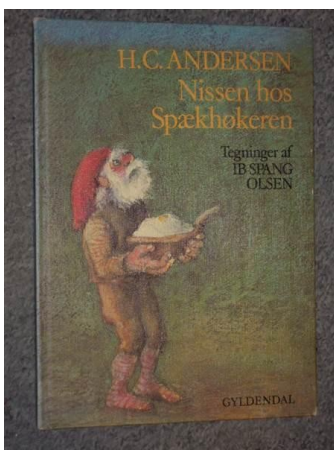

En **høker** var en person, der under beskedne former solgte levnedsmidler og andre varer. Ordet bruges første gang i 1400-tallet, og indtil 1800-tallet var der tale om omvandrende handlende med eller uden torveplads. I anden halvdel af 1800-tallet får flere høkere forretning. Hvis høkeren kun solgte levnedsmidler, kaldtes han **spækhøker**, da spæk (det tyske ord for flæsk) var den vigtigste af høkerens varer.

Fra 1840 ansøgte spækhøkerne om blot at blive kaldt høker for at slippe af med det tyske ord, men flere og flere foretrak fra denne tid betegnelsen **viktualiehandler**.

Det var denne type handlere, der først solgte leverpostej – især efter opførelsen af eksportsvine-slagterierne på Christianshavn (1864) og på Østerbro (1866), hvor der blev en masse svinelever i overskud, når baconet var blevet eksporteret til England.

På nutidsdansk bruges ordet høker spøgende eller nedsættende.

Til venstre bogen med H.C. Andersens eventyr om Spækhøkeren.

Til højre spækhøkeren i sin butik, med mel i tønne og øl i et anker og mel i en sæk på gulvet.

Landkøkkenet

Husmoderen på landet i 1800-tallet og de næste 150 år frem måtte undvære så enkle bekvemmeligheder som, en vask med afløb. Køleskab eksisterede ikke. Maden blev opbevaret i enten et flueskab eller i spisekammeret. Indtil støbejernskomfuret blev indført fra omkring 1840, måtte husmoderen lave mad over det åbne ildsted, som siden arilds tid, i en mere primitiv form, var den eneste mulighed for at lave varm mad.

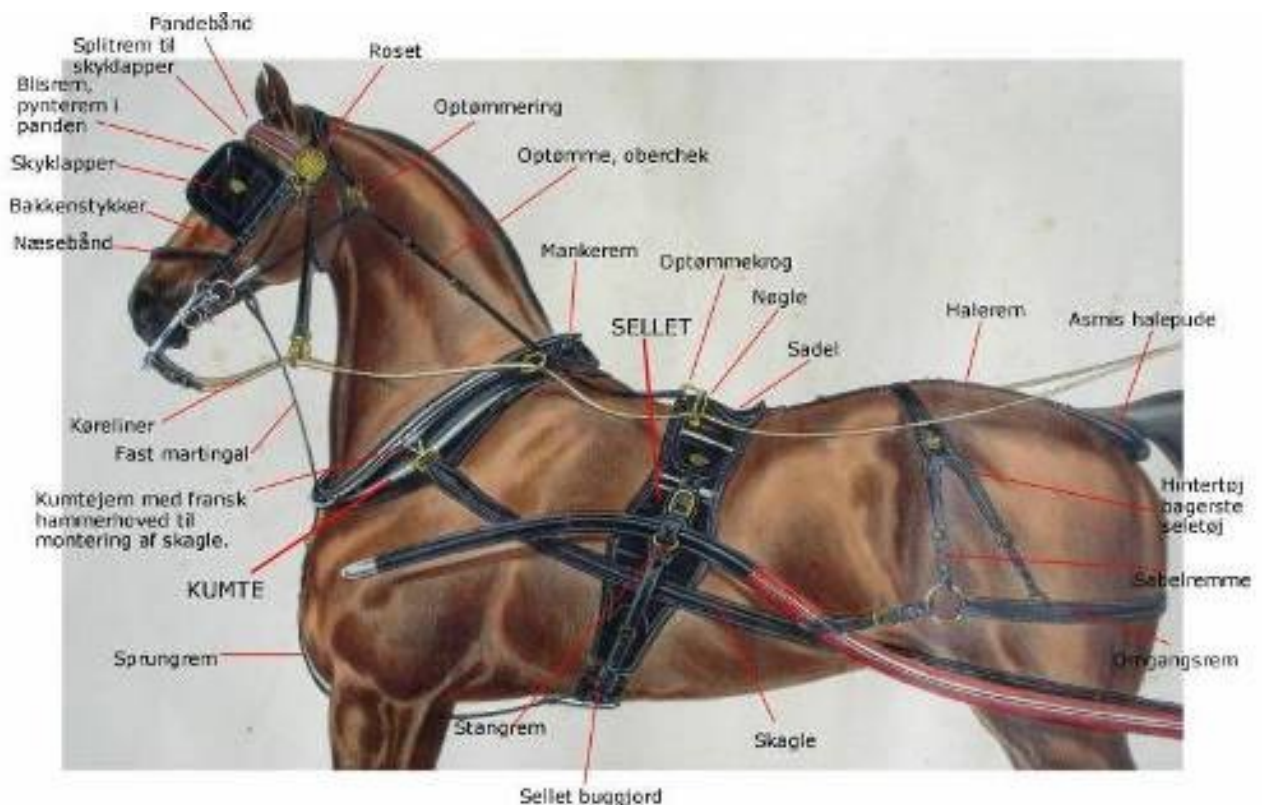
Tidligere blev der lavet mad, især bagt vafler, over det åbne ildsted, Det medførte en masse røg i museet, som de udstillede genstande led under. I dag bruges ildstedet ikke mere, også fordi brandmyndighederne vil stille særlige krav til sikkerheden for brugerne.

Selekammeret

Selekammeret var, foruden at give plads til seletøjet til gårdens heste, også karlekammer. Selekammeret lå ved siden af hestestalden. I sengen til venstre sov gårdens karl. I hjørnet højre kan man se hans sanitære hjælpemiddel i form af et vaskestativ. Natspanden ved siden af vaskestativet er en tilsnigelse. Skulle karlen forrette sin nødtørft, foregik det i grebningen i hestestalden.

Selekammer fortsat

Øverst seletøjet vist på en pony. På billedet til højre ses to sæt seletøj til arbejdsheste.

Forretninger, virksomheder, skoler og læge i Vandel by indtil 2003

Nummer:	29	Læge +	
1	Købmand -	30	Dyrlæge -
2	Brugsforening +	31	Hjemmesygeplejerske -
3	Bager -	32	Ejendomsmægler -
4	Slagter -	33	Jordemoder -
5	Gartner -	34	Jernbanestation med posthus -
6	2 Barberer og frisører -	35	Mælkehandler der kørte rundt i byen med vogn. -
7	Frisør -	36	Kro +
8	Manufakturhandler -	37	Missionshus +
9	Tricotagehandel -	38	Vandel Efterskole +
10	Skrædder -	39	Lægehus. Fra 1933 til 1944 privat plejehjem. Tysk Kommandantskab 1944 -1945. Dansk kommandantskab 1945-2003. -/+
11	Murerforretning -	40	Firehøjeskolen, Afd. Vandel +
12	Snedkerværksted -	41	Sparekasse, bank og til sidst bankbus -
13	Tømrerværksted -	42	Lillebilvognmand -
14	Savværk -	43	Kartoffelfondens Forædlingsstation +
15	Tømmerhandel -	44	Hestehandler -
16	Malerforretning -	45	Flyvestation Vandel nedlagt 2003 -
17	Malerforretning -	46	Tatol -
18	Elektrikerforretning +	47	Elektrikerforretning +
19	Blikkenslagerværksted +	48	Værksted for undervognsbehandling +
20	Snedkerværksted +	49	Vognmandsforretning +
21	Mekanikerværksted +	50	Byggefirma +
22	Mekanikerværksted +	51	Grill Bar +
23	Cykelhandler -	52	Salgsfirma for sundhedsartikler +
24	Sko- og sadelmager -	53	2 damefrisører +
25	Mølleri -		
26	Karetmager -		
26	Fransk vask og strygning -		
27	Øldepot -		
28	Telefoncentral -		

Denne liste er en oversigt over erhvervsvirksomheder og institutioner, der har eksisteret/eksisterer i Vandel By siden 1897. De firmaer virksomheder, der er lukket er markeret med et -, det drejer sig om 36.

På næste side følger billederne af de forretninger, der ikke mere eksisterer. Lægen, den vidt berømte Doktor Thomsens instrumenter er udstillet, hans praksis blev nedlagt og en ny etableret i det gamle plejehjem/ kommandantskab.

Inventaret fra byens tidligere damefrisørsalon, med den umage stol og den larmende tørrehjelm. Her led byens kvinder for skønheden.

Vandel Brugsforening eller Dagli'Brugsen, som den hedder i dag, eksisterer stadig men blev flyttet og moderniseret i 2003.

Modsat damefrisørsalonen findes udstillingen fra forretningen Fransk Vask og Strygning.

Ved siden af Fransk Vask og Strygning findes udstilling fra Malerværkstedet

Herefter følger byens slagterbutik, som lukkede for adskillige år siden.

Lidt længere fremme det for længst lukkede skrædderværksted.

Skabet med Doktor Thomsens instrumenter. Hvis nogen tror at nutidens undersøgelser gør ondt, er det intet mod ,hvordan det føltes dengang Thomsen foretog sine undersøgelser dengang for 40 år siden.

Doktor Thomsens skab til medicin og instrumenter. Bemærk ,at også protesen, dengang kaldet "Gebis", indgik i beholdningen i medicinskabet.

Fra venstre ses omstillingsbordet fra Flyvestation Vandel, et magen til fandtes i Vandel telefon-central indtil 1958. I monterne er der udstilling af genstande fra besættelsestiden 1940-45.

Tilbage i 1900-tallet havde Vandel både bager og konditori. Konditoriet lukkede efter 2. Verdenskrig, tilbage var kun bageriet, som lukkede for mere end 25 år siden.

Udstillingen rummer genstande fra dengang Luftwaffe byggede en flyveplads syd for Vandel by. Skiltet med bynavnet stammer fra Vandel Station.

Et hjørne af en dagligstue, som den så ud under den tyske besættelse af Danmark fra 9. april 1940 til 5. maj 1945.

"Bondestuen" - det er her, eleverne klipper julepynt. I hverdagen er det her, museets frivillige drikker deres eftermiddagskaffe om torsdagen, når man mødes for at holde museet i drift.

Detaljen i dette billede er petroleumslampen, som ikke er bygget om til elpærer, men som aldrig bruges.

Det skal indrømmes, at der ikke kan fyres i bilæggerovnen. Fyringen skal ske fra det modsatte rum, og det lader sig ikke gøre, for der står komfuret.

Et kig hen igennem køkkenet. Skabene til højre kom fra det nedlagte Randbøl Bibliotek. Bagerst ses et hjørneskab med gamle købmandsvarer. På gulvet en petroleumsovn, kaldet en BESS-ovn. På væggen hænger et gammelt tobaksskab. Køkkenbordet til venstre giver plads til spækbræt, brødmaskine og serveringsbakke. På væggen hænger en tallerkenhylde og en stang til at hænge køkkenredskaber på.

Under skolers besøg på museet spiller dette gamle kul- eller brændefyrede komfur en vigtig rolle, idet der laves mad på det. På gulvet til venstre brændekurven og den kombinerede kul- og askespand.

De to gamle skabe fra Randbøl Sogns Bibliotek indeholder i dag gamle køkkenredskaber.

Skolebænke eller pulte, om man vil, stammer fra skolerne i Frederikshåb, Bindeballe og Almstok samt lilleskolen og den såkaldt "store skole" i Vandel. De blev alle lukket i forbindelse med oprettelsen af centralskolen i Vandel i 1962.

De pædagogiske hjælpemidler ses dels inde i skabene, dels ovenpå i form af bøger og udstoppede dyr og fugle. Endelig er der de informative tavler om, hvorledes man færdes i trafikken og mange andre fornuftige måder at opføre sig på.

Skolestuen set fra elevernes plads. Læreren sad på sin forhøjning og så, bogstavelig talt, ned på sine lever. Violinen hængte på sin plads ved siden af ferlen, et afstraffelsesinstrument, sammen med spanskrøret og riset. Et efter tiden meget veludstyret klasseværelse. Sådan så virkeligheden ikke ud i Randbøl Sogn før 1950.

